

Den oroliga våren 1917 i Göteborg

GP Kristian Wedel

Uppdaterad: 2023-08-31

Publicerad: 2017-05-05

Kravallerna den 5 maj 1917 – med upplopp ibland annat Annedal, Masthugget och Haga – var kulmen på en vårvinter och vår i världskrigets skugga. Den som bläddrar i GP från första halvåret 1917 kan inte undgå den tilltagande rapporteringen om ”dyrtiden” – det vill säga de stigande matpriser som speglade bristen.

Så här skrev signaturen H i GP redan den 31 mars 1917: *”Jag har nu i åtta på varandra följande torgdagar gjort mina erfarenheter på Fisktorget grundligen och – dyrare än någonsin förr. Småsillen kan man egentligen inte säga något om, även om den är oskäligt dyr i förhållande till vad den kostat i inköp, är det ju ändå billig föda. Men när vi komma till den halvstora och stora sillen blir förhållandet ett annat. Det genomsnittliga priset under nämnda tid har varit kr. 1:50 pr tjog för sill, som vägt ungefär 2 kg. pr tjog. Även om man nu ej vill anmärka på priset 75 öre pr kg, så måste man dock reagera, när man vet att denna sill kostat i inköp högst 80 öre pr tjog. Skall den verkligen behöva fördyras 90 procent på sin väg mellan Fiskhamnen och Fisktorget? Vitling får man betala 15 öre stycket för och ändå är den ynkelig. Det gör 3 kr. tjoget och 1:80 pr kg. Den fisken är 100 procent dyrare än i Fiskhamnen.”*
(GP den 31 mars 1917)

Ringar in försörjningsfrågan

Signaturen ”H” i Göteborgs-Posten tar alltså ett rejält journalistiskt livtag på fiskhandeln. Som en försvarande omständighet framhåller H att fiskmånglarna klär ut sig till fiskare för att ge sken av att fisken förmedlas utan mellanhänder. Men artikeln – som med dagens redaktionella måttstockar skulle ha förkastats som en märklig skvader mellan nyhets- och debattartikel – är framför allt ett inlägg i försörjningsfrågan. Våren 1917 var första världskriget inne på tredje året. Trots att Sverige inte var krigförande hade matransoneringen och inflationen – ”dyrtiden” – blivit så kännbar att många fattiga familjer stod på randen till svält. Fram till den 27 mars hade riket letts av Hjalmar Hammarskjölds ämbetsmannaregering. Försörjningsproblemen, huvudsakligen orsakade av regeringens oförmåga att komma överens med England, ådrog statsministern öknamnet Hungerskjöld. De GP-läsare som studerade fiskmånglargranskningen hade i dagarna just fått lära sig namnet på en ny statsminister: högermannen Carl Swartz, en skäggig och godmodig patriark av den gamla stammen. Swartz

påstås ha varit måttligt entusiastisk över sin upphöjelse, vilket knappast kan överraska någon. Konungariket Sverige var rörigt. Hungermissnöjet pyrde, en vänsterfalang hade brutit sig lös ur socialdemokratin, Gustaf V stretade buttert emot varje steg mot parlamentarism och en bred borgerlighet fruktade att revolutionen skulle sprida sig till Sverige.

Oroligheter utomlands märktes

Våren 1917 var en tid av ransonering, oro på gatorna i städerna, depescher om revolutioner och märkvärdigheter utomlands. Det måste ha varit en märklig stämning på gatorna i Göteborg. Den 5 maj bröt alltså kravallerna ut i Haga, Annedal, Masthugget och Landala. Polisen stod maktlös när fönster slogs sönder och livsmedelsbutiker tömdes.

Militär från Kviberg rensade gatorna.

Med historiens avstånd till den oroliga våren 1917 kan man trots allt konstatera att det mesta utvecklades jämförelsevis lugnt i Sverige – delvis tack vare den välfriserade och resonable Swartz. Han lyckades lugna parterna genom att förbjuda borgerliga skyddsgarden i utbyte mot att socialdemokraterna ansvarade för ordningen på förstamajdemonstrationerna. Han tycks ha varit både gammaldags patron och framstegsman, en patricier som bidrog till demokratiseringen. Kanske är det därför den problemlösande Swartz är rätt okänd – man vet inte riktigt i vilken låda man ska stoppa honom.

Tyskland mot seger

När signaturen H i mars påbörjade sin åttadagarsundersökning av fiskpriserna i Göteborg var Hjalmar Hammarskjöld statsminister och Tyskland såg ut som en segrare i det stora kriget. När artikeln publicerades en dryg vecka senare hade Swartz blivit statsminister. Ytterligare åtta dagar senare hade USA gått med i världskriget (bland annat för att tyskarna försökt locka mexikanerna med i kriget genom att lova dem Texas) och loppet var därmed på sikt kört för Tyskland. En månad därefter satt Lenin på tåget till Petrograd, iförd svensk kostym som han köpt vid ett stopp i Stockholm. Det var en vår när allt gick undan och alla händelser i världen föreföll hänga ihop på underliga sätt och långt ut i kanten av denna märkliga gobeläng anades de skandalöst höga sillpriser som Göteborgs-Posten rapporterade om – de sillpriser som i dag för exakt hundra år sedan spelade inte en oväsentlig roll när det utbröt kaos på Göteborg gator.